

Avskrift av originalet som är skrivet med blyerts.

ACC. NR. M. 7552 : /- /3.

Landskap: Småland *Upptecknat av:* Blenda Andersson
Härad: Allbo *Adress:* Skörda, Vislanda.
Socken: Vislanda *Berättat av:* Densamma
Uppteckningsår: 1940 *Född år* 1880 i Vislanda

Självbiografi

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Skriv endast på denna sida!

N. 7552 : 1.

Mitt första minne.

Mitt första minne är från den tid då jag låg vid min moders bröst och hämtade näring. Mor skulle nu vänja av mig. Jag hade pattat tills jag var över ett år. Jag hade fyllt ett år dagarna före jul (den 21 dec.) Och nu var det efter jul och dagarna började längas. Barnen skulle helst "vänjas av" då dagen längdes, så "växte vettet bättre till" och så fingo de ett "gott kom ihåg" (minne" i motsats till om de vänjdes av då dagen blev kortare.

En dag då jag ville ha mat, sa mor, att Svens Jonassons stygga hund hade tagit patten. Men det trodde jag ej, utan envisades med att få patta. De menade mor att hon skulle skrämma mig, och knäppte upp sin klädning och visade mig, att hunden satt i barmen. Hon hade nämligen stoppat svart fårull i barmen omkring bröstet. Men jag såg genast att det inte var någon hund utan bara fårull, så jag plockade bort uller och började dia. Då minns jag att både mor och mina äldsta systrar skrattade åt mig, för jag ej blev rädd för hunden. Då tyckte jag de voro dumma, som sa ull var en hund. Mor hade nyligen skrubbat, kårdat och spunnit sådan ull, så jag visste nog var det var. Jag hade ju suttit i hennes knä när hon spann.

Då jag började gå och växa till, fick jag slita upp de kläder, som min enda broder Johan hade vuxit ifrån. Han var 4 år och 3 mån. Äldre än jag. Vi båda voro yngst av 8 syskon. Både småflickor och småpojkar hade vid två- och treårsåldern en liten klädning som kallades "paj" eller "pajen". Den bestod av kårdegrått, hemvävt tyg på två skaft, med bomullsgarn till varp och kårdegrått hemspunnit ullgarn till inslag. Den var sydd som en

liten barnklädning med en mindre schemisett över bröst och axlar med vidhängande kjol och långa ärmor. Pajen hade sprundet där bak och knäpptes i ryggen. På den tiden utgjordes ett barns klädsel under vintern av en sådan paj, en underklädning av vitt hemspunnit ullgarnstyg med varp av bomull eller linnegarn, ett par strumpor och ett förkläde. Inomhus hade vi inga skor på fötterna. När vi gingo ut hade vi träskor. Då det gick hål på strumporna lagade mor dem antingen med hemspunnit ullgarn eller syddes på "böter" eller lappar av varkenstyg eller vadmal eller t.o.m. skinn.

Jag minns hur roligt det var, när jag fick taga på mig Johans "paj" och hans skinnförkläde, som han hade vuxit ifrån. Visserligen var där hål nedtill på skinnförklädet, för Johan hade krupit, när han hade haft det på sig. Men det gjorde ingenting att det var söndrigt, tyckte jag. Men mor sa, att jag fick inte ha skinnförklädet när där var hål på det. Då bad jag mor, att hon skulle sy ett nytt skinnförkläde till mig. "Nej, det kan jag inte", sa mor, "för det måste en skraddare göra". "Bed då skraddaren sy ett till mig" bad jag. "Nej, det passar icke att smågräbbor har skinnförkläde. Det är bara småhera som ska ha det."

Då jag var snorig, strök jag av näsan på armen på pajen. De sade till mig, att jag fick inte göra det. Men jag lydde ej, utan snart var armen blank av snor. Då kallade de mig "snorarm", och så berättade de, att det var en tiggegubbe, som hette Götabuk och han tog alla gräbbor som kallades "snorarm". Då håret var tuggligt och man inte ville låta kamma sig, sa de, att bissorna drog en i brunnen, om man inte lät kamma sig." När man inte ville hålla näsan ren, så "byggde kråkorna sitt bo i den". När man inte ville låta klippa sina naglar, så kom den ende och gjorde det, och då "klippte

han så hårt så det bloade." Gick man intill gårdsbrunnen, så "drog brunns-gubben en i brunnen". Jag tyckte det var så gott att peta sönder muren och äta ler, men det fick jag inte, Då sade de jag blev sjuk.

Mina leksaker voro av allra enklaste slag som jag själv eller min bror tillverkade. Att köpa leksaker till barnen på den tiden kom aldrig på fråga. Det var ont om pengar, så ingen hade råd att köpa "roepöcke". Men min bror var rätt så "knöckhänder", så han gjorde hästar, kor och får av grova bark-bitar av furubark. Även gjorde han "snurrebossa", skoffor, skedar och knivar av trä. Av trådrullar gjorde han hjul till små vagnar. Om vintern hade vi var sin låda i slagbordet inne i stugan, där vi hade våra leksaker. Han hade sin låda till ladugård, och jag hade min till en liten stuga. Möbler gjorde jag av "sockertoppapapper", som jag fick av min mor. En docka hade jag också, och den sydde jag själv av granna tyglappar som lågo i mors lappalåda och som jag bad att få. Dockhuvudet utgjordes av en liten vit lapp av lärft, vari var lagd lite fårull och så knutit en tråd om lappen, så det blev en liten knuta. Vid detta "huvud" fästes sedan ett par armar av ihoprullat tyg. Och så sydde man en liten klädning och trädde den på huvud och armar, och så var dockan färdig.

Om sommaren lekte vi utom hus. Och då lekte vi häst och körkarl. Eller "byggde vi stua" eller lekte vi marknad och sålde kor och oxar. Våra pengar utgjordes av lörv, som vi plockade på träden. I våra lekstugor utgjorde husgerådssakerna av stenar och söndersålgit porslin. Till kor, oxar och får hade vi gran- och tallkottar. Johan gärdade in små beteshagar, där vi hade våra djur på bete. Stängselgården utgjordes av små spetor av trästickor. Om nätterna hade vi in korna i våra "ladugårdar."

När vi lekte inomhus fingo vi inte "regera" eller vara ostyriga, eller stoja och skrika. Och vi skulle även vara tystlåtna då vi lekte ute, så grannarna inte hörde oss. När vi åto, fingo vi inte prata eller "slabba" (spilla ner oss) utan vi skulle "låta maten täppa munnen". Man skulle stå då en åt, då en va liten, för en "skulle växa bra."

Inte fingo vi nysta med händerna, eljest "nystade vig arn åt den onde." Inte dra saliven i munnen fram och åter emellan tänderna, för annars "kärnade man smör åt den onde." Aldrig låta en bok ligga uppslagen, när man ej läste i den, annars läste den onde i boken.

Våra lekkamrater voro även lammen, och kalvarna i ladugården. Min bror började tämja kalvarna, när de ej voro mera än några dagar gamla. Så när t.ex. en stut var bliven stor och skulle tämjas, var han redan tämd. Jag var synnerligen förtjust i smådjuren, så jag kunde sitta koss kalvarna eller lammen i deras kätte dagen igenom, synnerligast när jag var ensam och Johan ej hade tid att leka med mig.

Men lektiden var snart förbi. Då jag började bli fem, sex år gammal, fick jag höra, att jag var för stor till att "docka" (leka med dockor) och "springa å ranta" (leka). Jag skulle då börja göra nytta och hjälpa till med arbetet, det jag orkade.

Då min bror var sju år, fick han köra ett par oxar dagen igenom. Far körde jord på en mosse som han nyodlat. Drängen läste jordlassen och far var ute på mossen och planerade ut jorden, och Johan skulle ~~f~~köra jordlassen emellan drängen och far. Far hade tvenne par oxar, som voro förspända var sin vagn. Så medan drängen läste ett lass, fick det ena paret av oxarna stå framför detta lass. Den lille gossen höll så hårt i oxtömmen, då han

M. 7552:5.

5

körde, så fingrarna blevo krokiga, och kunde sedan aldrig riktigt rätta sina lillfingrar. När sjuåringen inte körde jord, fick han köra klaperstenar till ifyllning i täckdicken.

Mitt första arbete.

Den första nytta jag gjorde när jag började gå, var att krypa under sängen och draga fram min faders stövelknekt, när far skulle taga av sig stövlarna. Och så fick jag krypa under vävstolen och taga upp skytteln åt mor, då hon tappade den, när hon vävde. - När jag hade fyllt fem år, fick jag börja "harka garn", "spola tutor" och "Knyta ävsingar", samt "härva rullar" åt mor när hon spann. Först kunde jag naturligtvis inte taga garnet av "härveln", utan det gjorde mor åt mig. Före måltiderna fick jag ur bordlådan plocka upp knivar och gafflar och matskedarna, som voro av trä, och lägga dem vid var och ens trätallrik, som mor dukar fram. Var och en av familjen hade sin bestämda sked, som de alltid åt med. Och jag visste så väl, vilken sked de skulle ha vardera, och var och en hade sin bestämda plats vid matbordet under måltiderna. Då maten var färdig, skulle jag springa ut och säga till folket, att "de skulle gå in och äta."

Så småningom fick jag börja hjälpa till med arbetet i ladugården. Det första var att ge kalvarna hö. Och så skulle man "bära före." Det var nämligen så, att när de gav fäkreaturen stråfoder, såsom enbart hö eller halm, eller halm och hö sammanblandat, så svepte de ihop ett litet foder till varje djur som skulle läggas i djurets krubba. Och så snart de svept ihop ett sådant foder, fick man taga det ur deras famn och bära det bort till

djuret och lägga det i krubban. Detta kallades att "bära före". Och så skulle man ge fåren löv, som huggits under sommaren. Far hade alltid cirka åtta får med lamm under vintern. Vid varje utfodring skulle de ha fem kärvar löv. Fåren fingo löv till middags- och kvällfoder, halm till morgonfoder och hö vid "omge", omkring kl. 9 f.m. I fårkätten stodo ned-satta tvenne "fårarisapåla" varpå lövet hängdes. Först satte man en löv-kärve upprätt på "pålen"(pålen), sedan hängde man på pålen en eller två kärvar upp och nedvända, så lövet hängde neråt.

Även fingo min bror och jag hjälpa till att "häva ned hö". Men jag minns, att vi tyckte, att det var det värsta som fanns. Uppe på höslindret hade far höet i stora s.k. "höbunkar", med olika hö i varje "bonke" såsom klöverhö, timotejhö, kärrahö, ljunghö, madhö etc. Dessa höbunkar voro synnerligen hårt sammanprässade, så när vi skulle draga ut hö av dem, voro de så fasta att vi knappast orkade föra in hökroken, synnerligast som hökroken utgjordes av trä. Vi fingo därför inte ut mera än några få höstrå varje gång vi drog med kroken. Så när vi skulle "draga ut hö" till en 15-18 djur, och "häva ned" det i foderladan, var det ett ganska hårt arbete för barn. Och vi voro förbjudna att klyva ovanpå höbunken och riva ned av höet. Ej heller fingo vi låta hökroken sitta i höbunken, när vi ej drog ut hö. Fick hökroken sitta i höbunken, åt han lika mycke hö som en ko", sades det. Men det var naturligtvis ett svepskäl, som de gamla funnit upp, för att hökroken skulle läggas på sin plats, då den ej användes, och för ingen olycka skulle inträffa, så att någon blev skadad av kroken.

Mina systrar skötte sysslorna i ladugården, såsom utfodra djuren och mjölka. Emellan detta arbete voro de inne och vävde eller spunno. Far och drängen hade ej tid varken vinter eller sommar att sköta ladugården. Om vintern voro de i skogen och arbetade eller höggo ved, då de ej plejlatrask; eller voro de ute på landsvägen och skottade snö. I Skörda by var det far och två andra bönder som voro ett "snöploglag", och de skulle hålla landsvägen öppen, då det var snöyra, på en vägsträcka, av en fjärdedels gammal mil. - Då det var regn och rusk voro far och drängen på logen och "gjorde upp täckehalm" av slagtröskad råghalm, eller skuro de hackelse, som korna skulle ha till "syryp". Då de "syrypade" till korna, lades hackelse i en därtill avsedd balja, som kallades "syripebalja", och så östes en liten skopa kokta potatis över hackelsen och ett par nävar havremjöl ströddes också därpå, varpå hackelsen rördes om med en "syripepinne" (en vanlig träpinne). "Syripet" var nu färdigt, och baljan lyftes till djuret, som åt begärligt därav. Till varje djur, som skulle ha syryp, fanns en balja.

Vakta får och kor.

(Etn. I:9.)

Då jag var fem år, eller kanske det är rättare säga: på mitt sjätte år, (jag hade nämligen fyllat fem år dagarna före jul) fick jag vakta min faders får hela sommaren och även nästföljande sommar. Far hade då sina får på bete på en träda den östra sidan om landsvägen. Denna träda, som låg intill vägen mot slättäng, sträckte sig bort till odlingen på östra gårdet. Emellan trädan och detta gårde fanns ingen gårdesgård, utan där fick jag vakta fåren, när de gingo på träden, så de ej gingo över på gårdet.

Mak
B

M. 7552 : 8.

8.

Jag hade 33 får att vakta. Far hade nämligen lejt bort fårbete under sommaren, så jag hade 14 främmande får att vackta och 19 av våra. Alla våra åtta får hade "önt" på vintern och tre av dem hade tvillat, så fårskocken var rätt så stor. Bland de främmande fåren fanns både "skillingafår" ¹⁾ och "lammabaggar". En del av de senare hade stora horn och bland våra var också en bagge som hade horn. Med tiden växte han och blev både grann och stor och ilsk så han slog både främmande och mina syskon, då de retade honom. Men han och jag voro alltid vänner. En dag kom en främmad karl gående över trädan, där fåren gingo. Baggen gick emot mannen för att se, vad det var för en inkräktare. Mannen "hötta"(slog) då åt baggen med sin köpp, som han hade i handen. Men det hade han inte skulle gjort, för baggen tog då ett par steg tillbaka och böjde ned nacken och sen i ett ögonblick tog han ett hopp och puffade till mannen så han tumlade. Mannen började nu svärja och skälla och skulle stiga upp och slå baggen, men innan han hann resa sig, fick han en ny puff, så han låg där igen. Mannen kastade sin köpp på baggen, men det hjälpte icke, utan så snart han rörde på sig, var baggen blixtnabbt framme och gav honom en skalle. Till sist insåg mannen, att han hade inte annat att göra, än lega orörlig. Och när han gjorde det, stod baggen stilla och blott tittade på honom. Jag gick då bort till baggen, och pratade med honom och strök honom på nosen, och då glömde han mannen och gick bort till fåren och

1) Skillingafår kallades sådan, a som hade tvenne skillingar eller växter under halsen cirka fem centimeter långa.

M. 7552:9

9.

började äta.

Det var drygt att gå och vakta ensam hela dagen. Fåren skulle vara utsläppta senast halv åtta på morgonen. Och sen fick jag köra hem dem om kvällarna när 7-tåget gick på Karlshamn-Vislanda järnväg. Denna järnväg löpte igenom ägorna på min faders gård. Mor hade lärt mig, att jag skulle titta på solen hur fort tiden led. Och jag visste därför så väl både då det var middag- och meraftondags, då de kommo till mig med mat. Visserligen var jag stolt över att ha en egen "klocka", som utgjordes av en stor hornknapp och en gammal uppsliten klocknyckel, som jag hängt på en kädja. Den visade ju ingen tid, men jag kunde roa mig med att "draga upp den", då jag satte nyckeln i ett av knapphålen och vred omkring. Då jag gick och vaktade, hade jag inga leksaker att roa mig med. Visserligen "byggde jag stuä" av stenar, pinnar, mossar, löv och blommor. Men min uppmärksamhet måste ju ständigt vara riktad på fåren, då de ej gingo över. En dag då jag hade ätit middag, råkade jag somna där jag satt i skuggan vid en stor sten under en hängbjörk. Då jag vaknade, såg jag på solen att klockan var omkring 4 på e.m. Jag sprang genast upp för att se vad fåren voro. Jag hittade dem inte på trädan, jag såg överallt, men kunde ej finna dem. Jag blev då rädd, att jag skulle få bannor, för jag sovit. Och jag tänkte, att jag skulle gå hem och tala om, att jag inte kunde hitta fåren. Men först tittade jag riktigt noga, om de voro på östra gårdet, och där fann jag dem slutligen gå och beta bakom den lilla björkkullen. Jag blev oer- skrivligt glad, då jag hittade dem, och körde dem genast tillbaka i trädan. Men sedan sov jag aldrig mer då jag vaktade.

De som lejde bete till sina får, märkte dem på ett eller annat sätt innan de släppte dem om våren. Somliga klippte av spetsen på örat på tvären på båda öronen, somliga endast på ett öra, t.ex. det högra eller det vänstra örat. Somliga klippte ett hak i det ena eller i båda öronen på sina får. Somliga sydde band om halsen på fåren. Det senare var fördelaktigast, ty "räven tog ej ett märkt får", sades det. - En bonde från Rödjan hade alltid sina får på bete om sommaren hos far, ty på den förres gård växte "ilagräs". Och när fåren åto av sådant gräs, blevo de sjuka och dogo fram på vintern ty fårens lever blev full av levande iglar, som åto upp levern på fåren.

De, som lejde bete till sina får, fingo hämta dem i början på september månad, innan far släppte på groen i gärdet. När dessa skulle hämta sina får, släppte vi in alla fåren i fårkätten i ladugården, Jag måste då vara med, för jag kände vartenda får och lamm och visste vilket som tillhörde var och en. Och likaså måste jag vara med, när far skulle gallra ut sina får, vilka som skulle vara livdjur och vilka som skulle bli till slakt. Ty jag visste, vilka får som voro äldst, vilka som fingo tvillingar, vilket lamm som tillhörde vardera fåret, och vilket får som fällde sin ull under vintern. Det senare lönade sig ej att kosta foder på.

De flesta som hämtade sina får, när de havt dem på bete, brukade ha en potatiskista däri de släppte dem, medan de körde hem dem. Men en bonde ifrån Odensjö, Skatelöv socken, som hette Sven Magnus, hade bara ett får och lamm på bete hos far, och han band ihop alla fyra benen på vardera fåret, sedan lade han fåren där bak på åkvagnen med benen emot varandra.

N. 7552 : //

//

Därpå lade han ett tjockt täcke över fåren så att endast huvuden voro bara. Sedan band han ätt rep i kors och tvärs ovanpå täcket, och drog åt så hårt, att de stackars fåren ej det minsta kunde röra en sena. De arma djuren blevo så varma under täcket, synnerligt som de hade ullen på, så de flämtade så fort och hastigt så näsborrarna blevo fyra gånger större än eljest. Ännu är det en gåta för mig, att de stackars fåren kunde överleva denna tortyr, medan ägaren körde hem dem.

Somliga ledde sina får när de skulle hämta dem, och då gick en person före fåren och lockade dem med bröd.

I betesavgift för fårarbete under en sommar på 1880-talet, betalades en krona och sjuttiofem öre för ett får, och 75 öre för ett lamm. - När far släppte korna på "groen"(återväxt en på gräsvallen), fick jag vakta dem hela hösten. Korna skulle vallas på olika åkrar och inte springa i all groen på en gång. Även fingo korna ej beta på de gräsvallar som voro nysådda på våren. Jag fick alltså vakta korna(kor, ungdjur och kalvar) i regn och rusk från morgon till kväll, utom då korna betade på någon träda, som var inhägnad. Om söndagarna behövde jag ej vakta mer än halva dagen, ty antingen släpptes korna i hagen, eller bytte någon av mina syskon med mig.

När jag hade endast fäkreatur att vakta, var det inte så svårt, för de gingo merändels i en skock. Men då jag skulle vakta både får och kor på samma gång var det nästa omöjligt att hålla dem i styr. Ty medan jag körde undan korna, då de ville gå över, så sprungo fåren över på ett annat ställe.

12.
M. 7552:12.

Och detsamma gjorde korna, när jag körde tillbaka fåren.

Då jag var sju år, fick jag vakta oxarna på åkrarna bakom ladugården medan skörden pågick. Om morgnarna, då det ej var skärtort, skulle drängen ärja eller plöja med oxarna, Och på dagen, medan drängen tog av säd, skulle oxarna beta på nämnda åkrar, Intill dessa åkrar var en lövdunge, där det växte lingon, och mor lovade mig, att om jag plockade av dessa bär medan jag vaktade oxarna, så skulle jag få två öre för varje kanna bär. Å, vad jag plockade flitigt, för jag var så glad, för jag skulle få pengar. Och jag gick och funderade på, medan jag plockade bären, vad jag skulle köpa för mina pengar. Jo, jag skulle spara pengarna till jul, och då skulle jag köpa karameller till att hänga i julgranen. Och de skulle vara klädda med rött, grant silkepapper med krusiga fransar och ett grant märke utanpå.

För ett barn var det förfärligt drygt att gå ensam hela dagen och vakta djuren. Ingen att tala med, ingen att leka med. Det var bara till att tänka, tänka och fantisera och prata med sig själv, tills det värkte i huvudet. Då jag hade lärt mig att läsa, sade mor till mig, att jag skulle faga med mig psalmboken och katekesen och läsa i , medan jag vaktade. Detta gjorde jag, och när jag hade läst i dessa böcker någon timma, tröttnade jag att läsa i dem. Men sen var det till att fortsätta att läsa igen. Jag hade inga barnböcker, inga sagoböcker och inga andra berättelser eller tidningar. Min syster Ida köpte en dag av en kringvandrande person ett litet häfte, som innehöll en tragisk berättelse om en kvinna som hette Genoveva. Den berättelsen hade jag med mig då jag

N. 7552 : 13.

13.

vaktade, och läste i den. Berättelsen rörde mitt barnahjärta till tårar, så jag läste och grät, grät och läste. Och jag läste den inte en gång, utan många gånger. - Jag hade ju ingen annan lätt läsning.